

Jeigu būtų įtvirtinta skirtis tarp „Europos kaimynų“ ir „europinių kaimynų“ ES žengtų tvirtą žingsnį link narystės perspektyvos suteikimo savo rytinėms kaimynėms.

Ką naujo žada ES Rytų partnerystės iniciatyva?

Gegužės 26 d. ES valstybių užsienio reikalų ministrų susitikime Briuselyje Lenkija ir Švedija pristatė Rytų partnerystės iniciatyvą (RPI), numatančią sustiprinto ES bendradarbiavimo forumo su Ukraina, Moldova, Gruzija, Azerbaidžanu ir Armėnija steigimą. Šis forumas turėtų paskatinti minėtų šalių intensyvesnes derybas su ES dėl bevizio režimo, laisvosios prekybos erdvių (paslaugoms ir žemės ūkio produktams) steigimo bei strateginio bendradarbiavimo sutarčių pasirašymo. RPI taip pat numato ES dvišalio bendradarbiavimo su Ukraina, Moldova, Gruzija, Azerbaidžanu ir Armėnija plėtrą studentų mainų, aplinkosaugos ir energetinių išteklių srityje. RPI būtų plėtojama jau esamos Europos kaimynystės politikos (EKP) rėmuose (pavyzdžiui, ši iniciatyva būtų finansuojama iš EKP biudžeto numatyto 2007 – 2013 m.), todėl pagrindinis vaidmuo įgyvendinant RPI tektų Europos Komisijai (EK atstovas būtų paskirtas kaip specialusis RPI koordinatorius).

Reikėtų priminti, jog EKP – klasikinis integracijos be formalios narystės ES (pagal formulę - „viskas išskyrus institucijas“) modelis. Šią iniciatyvą ES pradėjo įgyvendinti 2004 m., o jos paskirtis – išspręsti vadinamąją kaimyninių valstybių „įtraukimo/atskyrimo“ dilemą, kuri yra tiesiogiai susijusi su ES plėtros „nuovargiu“ (atsiradusiu po 2004 m. plėtros etapo). Šios dilemos esmė labai paprasta: kaip „europeizuoti“, demokratizuoti, stabilizuoti (ir pan.) kaimynines valstybes nesuteikus joms narystės ES perspektyvos. Remiantis EKP įtvirtinto „sąlygiškumo“ principo logika, mainais už politines, ekonomines, teisines reformas EKP dalyvaujančioms valstybėms Bendrija yra pasirengusi pasiūlyti preferencines sąlygas dalyvauti ES vidaus rinkoje, bevizį režimą ir pan. Visgi, bent jau kol kas šis mechanizmas veikia neefektyviai.

Pripažįstama, jog įvairių ES plėtros politikos alternatyvų (pagal formulę „viskas išskyrus institucijas“) esminis trūkumas yra tai, jog šios iniciatyvos „savyje nekaupia“ trečiąsias šalis reformuoti (artėti prie ES standartų) skatinančio mechanizmo, t.y. šiuose modeliuose nėra numatyta visavertės narystės ES perspektyva. Taip susiformuoja „uždaras ratas“: nėra narystės perspektyvos, nėra ir motyvacijos reformuoti (artėti prie ES standartų), o tai neleidžia „perkelti“ šių valstybių bendradarbiavimo su ES į kokybiškai aukštesnį politinį, ekonominį ir institucinį lygmenį. Būtent todėl Lietuva yra suinteresuota, kad EKP įgautų kuo daugiau ES plėtros politikos bruožų. Atsižvelgiant į tai, esminis klausimas šiuo atveju yra toks: ar naujoji RPI yra orientuota į EKP trūkumų šalinimą? Kokia šios iniciatyvos pridėtinė vertė?

Kokį atgarsį sukėlė ši iniciatyva?

RPI iš esmės atspindi tam tikrą didžiųjų ES valstybių (Prancūzijos ir Vokietijos) susitarimą ir pasidalinimą įtakos sferomis ES viduje. Priminsime, kad 2007 m. pirmąjį pusmetį ES pirmininkavusi Vokietija aktyviai propagavo sustiprintos EKP („EKP plus“) idėją,

Numeris 8 (8)

2008 birželio 13 diena

Dvisavaitinis analitinis-informacinis biuletenis apie politinius, ekonominius ir socialinius procesus NVS erdvėje

Išleido Rytų geopolitikos studijų centras

www.rytugeopolitika.lt

siekiant gilesnių ES santykių su Ukraina, Moldova, Gruzija ir Pietų Kaukazo valstybėmis. Tačiau skirtingai nei RPI, „EKP plius“ buvo vertinama tik kaip vienas iš kelių Vokietijos formuojamos naujosios „Rytų politikos“ („Ostpolitik“), numačiusios ir ES strateginės partnerystės su Rusija bei ES strategijos Vidurio Azijos šalių atžvilgiu formavimą, ramsčių. Tuomet Vokietijai tik dalinai pavyko įgyvendinti savo sumanymą – 2007 m. birželio mėnesį buvo priimta ES strategija Vidurio Azijos šalims, o „EKP plius“ taip ir nebuvo įgyvendinta, nes Vokietija buvo priversta visą dėmesį sutelkti ES Reformų sutarties parengiamiesiems darbams. Vokietijos „pasitraukimas“ iš EKP debatų leido Prancūzijai inicijuoti Viduržemio jūros sąjungos (VJS), nukreiptos į prevencinį Turkijos stojimo į ES sulaikymą, koncepciją.

Ekspertų vertinimu, nors RPI iš principo yra palankiai vertinama didžiųjų ES valstybių – Prancūzija yra suinteresuota gauti rytinių ES narių paramą jos Viduržemio jūros baseino strategijai, Vokietija tradiciškai palaiko artimesnių santykių su ES rytinėmis kaimynėmis politiką, o Didžioji Britanija tvirtai palaiko tolesnės ES plėtros idėją -, tačiau kartu būtina išskirti keletą veiksnių kurie gali sukelti įtampą ES viduje:

Pirma, jei ES pritartų RPI, pagrindinį ES santykių formavimo su rytinėmis kaimynėmis vaidmenį iš Vokietijos perimtų Lenkija ir Švedija. Tuo atveju RPI būtų įgyvendinama ne nuo 2011 m. (kaip deklaruoja Lenkija), o faktiškai nuo 2009 m. pirmojo pusmečio, kai ES pirmininkavimą iš Prancūzijos perims Čekija (po Čekijos ES pirmininkaus Švedija), aktyviai remianti RPI. Problema gali sukelti tai, kad nei Prancūzija, nei Vokietija nenori kelti Ukrainos (kuri iš esmės yra vertinama kaip RPI „varomoji jėga“, galinti paskatinti ir kitų rytinių kaimynių integracijos į ES procesus) būsimosios narystės ES klausimo. Tuo tarpu, Lenkija, Čekija, Švedija, Baltijos šalys aktyviai remia rytinių ES kaimynių narystės idėją.

Antra, vis daugiau ES valstybių nepatenkintos EKP standartinių schemų įgyvendinimu, kuris grindžiamas abstrakčiu „viskas pritaikoma visiems“ principu. EKP kaip unifikauta santykių su kaimyninėmis valstybėmis schema nebeatitinka ES valstybių lūkesčių, kadangi pati EKP vis labiau susieja geopolitiškai skirtingus regionus, kuriems turėtų būti taikomos tiek skirtingos regioninės iniciatyvos, tiek įvairūs dvišalių santykių modeliai. Šiuo atžvilgiu RPI suteikia savitą impulsą Europos Komisijai peržiūrėti EKP, tačiau kartu gali paskatinti kitų išorinių ES santykių formatų eroziją. Turbūt būtent todėl Europos Komisija RPI iniciatyvą įvertino gana skeptiškai, motyvuodama tuo, kad tokios ES valstybių nacionalinės iniciatyvos kaip RPI iš esmės devalvuoja pačią EKP.

RPI siūlomos naujovės

Nors Lenkija ir Švedija platesnių diskusijų dėl RPI tikisi sulaukti birželio 19-20 d. vyksiančiame ES viršūnių susitikime, tačiau jau dabar gali išskirti vis labiau ryškėjančius RPI kontūrus.

RPI visų pirma yra vertinama kaip savita atsvara Prancūzijos plėtojama Viduržemio jūros sąjungos (VJS) koncepcijai (apimančiai ES šalių regioninį bendradarbiavimą su kaimyninėmis Viduržemio jūros šalimis Barcelonos proceso rėmuose) ir kaip Ukrainos bei kitų Rytų Europos šalių gilesnės integracijos į ES įrankis.

Lenkijos teigimu, RPI buvo inicijuota siekiant atskirti rytinę ir

pietinę EKP dimensijas. Šiuo metu EKP nėra įtvirtintas skirtumas tarp pietinių ir rytinių ES kaimynų (EKP apima Alžyrą, Armėniją, Azerbaidžaną, Baltarusiją, Egiptą, Gruziją, Izraelį, Jordaniją, Libaną, Libiją, Moldovą, Maroką, Palestinos autonominę teritoriją, Tunisą ir Ukrainą). Be to, EKP suformuota taip, kad ES liktų neįsipareigojusi kaimyninėms šalims dėl galimos narystės Bendrijoje. Lenkijos užsienio reikalų ministro Radoslawo Sikorskio teigimu, egzistuoja didžiulis skirtumas tarp rytinių ir pietinių ES kaimynių: Pietuose yra „Europos kaimynai“, o Rytuose – „europiniai kaimynai“. Pasak R. Sikorskio, Baltarusija, Ukraina ir Moldova, kurių teritorijos pagal Romos sutarties (t. y. ES sukūrimo sutarties) nuostatas yra Europos žemyne, turi teisę, įgyvendinusios visus ES reikalavimus, tapti ES narėmis.

Šių pokyčių kontekste RPI vertinama kaip būsimas ES šalių pasirengimas Baltarusijos, Ukrainos ir Moldovos tikėtina narystei ES (kai jos atitiks visus joms keliamus kriterijus) ir kai praeis ES plėtros „nuovargis“. Be to, pietinės ir rytinės EKP dimensijos atskyrimas bei sąvokų „Europos kaimynai“ ir „europiniai kaimynai“ įvedimas itin aktualus ir dėl EKP 2007-2013 m. biudžeto lėšų paskirstymo – iš numatytų 12 mlrd. eurų 60 proc. lėšų skirta Šiaurės Afrikos valstybėms, nors jos net negali pretenduoti tapti ES narėmis. Siūloma „Europos kaimynių vs. europinių kaimynių“ takoskyra galbūt gali būti tas argumentas, kuris ilgainiui leistų kvestionuoti tokią biudžeto skirto EKP reikmėms struktūrą.

Be to, skirtingai nuo EKP RPI numato į bendradarbiavimo formatą įtraukti Baltarusiją (tiesa, kol kas tik ekspertiniame-techniniame lygmenyje) bei Rusiją (jei ji norės prisijungti prie vietinių bendradarbiavimo iniciatyvų įgyvendinimo).

RPI privalumai

Vienas svarbiausių šios iniciatyvos privalumų – regioninės dimensijos įvedimas. Rytinių ir pietinių kaimyninių šalių atskyrimas pozityviai turėtų būti vertinamas dėl kelių priežasčių:

Pirma, jeigu būtų įtvirtinta skirtis tarp „Europos kaimynų“ ir „europinių kaimynų“ ES žengtų tvirtą žingsnį link narystės perspektyvos suteikimo savo rytinėms kaimynėms.

Antra, regioninės dimensijos įvedimas skatintų rytinių ES kaimynių tarpusavio regioninę integraciją. Lenkija yra pasiūlusi, kad RPI dalyvaujančios kaimyninės šalys galėtų integruotis į ES remiantis Vyšegrado šalių grupės pavyzdžiu.

Trečia, aiškus rytinės („europinių kaimynių“) dimensijos atskyrimas nuo pietinės („Europos kaimynių“) dimensijos gali leisti europinėms kaimynėms įsitraukti į Europos saugumo ir gynybos politiką (ESGP) arba Bendrą užsienio ir saugumo politiką (BUSP). Toks įsitraukimas pasiūlytų rytinėms kaimynėms specifinius dalyvavimo mechanizmus ESGP, BUSP ir kitose ES politikose (kitais variantais, rytinės kaimynės nebūtų prilygintos kitoms trečiosioms šalims).

Ketvirta, EKP dažnai vertinama kaip nuolat besitęsiantis (integracijos be aiškios pabaigos) į ES procesas, tuo tarpu RPI traktuojama kaip tam tikras pasiruošimo etapas („tarpinė stotelė“) tiek ES valstybėms (pasirengimas naujam plėtros etapui), tiek rytinėms kaimynėms (kai jos atitiks visus keliamus narystės kriterijus).

Apibendrinant galima teigti, jog RPI gali reformuoti Europos kaimynystės politiką teigiama linkme – paversti EKP tarpine „stotele“ į ES.

Rytų geopolitikos studijų centro tikslas – tapti institucija, kurias Vakaruose jau seniai įprasta vadinti idėjų kalvėmis, smegenų centrais.

Centras, kurdamas tiltus, jungiančius intelektualinį-akademinį potencialą su praktine politika, siekia prisidėti prie Lietuvos „smegenų centrų“ mokyklos kūrimo ir stiprinimo.

Centras siekia sustiprinti ekspertinius Lietuvos pajėgumus, nagrinėjant ir vertinant politinius, ekonominius ir socialinius reiškinius NVS erdveje. Lietuvai esant dinamiškoje geopolitinėje būsenoje neišvengiamai kyla poreikis strategiškai įvertinti iš Rytų kylančias galimybes ir grėsmes, jų poveikį Lietuvos nacionaliniams interesams ir sukurti ilgalaikį užsienio politikos Rytų atžvilgiu modelį.

Rytų geopolitikos studijų centro 2008 metais parengtos analitinės studijos:

- „Naujasis ES ir Rusijos strateginis susitarimas: žvilgsnis iš Lietuvos“

Centras 2008 metais dar planuoja parengti šias analitines studijas:

- „Rusijos politinis ir ekonominis elitas: „silovikai“, liberalai, technokratai“
- „Rusija po prezidento rinkimų: ekonominės ir politinės raidos scenarijai“
- „Rusijos ir Baltarusijos sąjunginės valstybės perspektyvos“